

A Pénz-pataki-víznyelőbarlang

A Pénz-pataki-víznyelőbarlang (más néven Kövesvárad-víznyelő) bejárata a Déli-Bükkben, Répáshuta keleti végétől K-ÉK irányban 900 méter távolságban, 527 méter tengerszint feletti magasságban található. A Kerek-hegy és a Kis-Kerek-hegy között húzódó, a hegység legnagyobb víznyelő vakvölgyében nyíló üregrendszer jelenleg ismert járatainak hossza 630 méter, mélysége 151 méter.

A barlang a Répáshuta és Hollóstat köztöti víznyelősorozat legfejlettebb tagja, eredetét tekintve tipikus karsztperemi víznyelő, ahol a felső-ladini agyagpalarétegek tektonikusan érintkeznek a Déli-Bükk mészkőtütemével. A befoglaló kőzet a legfrissebb álláspont szerint középső-felsőtriász fennsíki mészkő. Jakucs László számításai szerint a víznyelő egészen fiatal, nem lehet sokkal idősebb 10-12 ezer évesnél, amikor is a karsztosodó mészkőágy alulról megcsapolta a felszíni vízfolyást, vagyis bekövetkezett a mélységi lefejeződés, más néven batükaptura.

A nyelő kibontására és a mögötte rejtőző járatok feltárására 1953-ban került sor Jakucs László vezetésével. A barlang első végponti bejárása Jakucs László mellett Holly Sándor, Holly Ferenc és Weres Kálmán nevéhez fűződik. Hazánk egyik legnehezebben járható, legaktívabban vizes, több szempontból is fokozottan veszélyes barlangját bejárni, különösen az ő idejükben, az akkori felszerelésekkel, nem kis teljesítmény volt. A csaknem tragédiával végződött gátszakadásról, a Nagy-fal első meghódításához kapcsolódó hajszálon függő emberi életéről izgalmas olvasmányt találhatunk Jakucs László *Szerelmes barlangjai* című könyvében. Ezt követően Szilvássy Andor vezetésével a vármórség kutatói, valamint a Vörös Meteor Diogenész-csoportja foglalkozott legtovább a további kutatásokkal.

A preformáló tektonikai adottságok mellett a patakmederben a ma is nagy mennyiségben található agyagpala-törmelék eróziós tevékenysége játszotta a főszerepet a barlang kialakításában. Lényegesen kisebb mértékben keveredési korrózióra utaló jegyeket is találhatunk.

Morfológiai szempontból a bejáratától a végponti szifonig terjedő főág három szakaszra különíthető. A bejárat zónában telen a jég mint időszakos kitöltés van jelen, változatos alakú és szerkezetű képződményeket formálva. A jégstaktitok, -lefolások, -zászlók és -oszlopok mellett különösen érdekesek a több irányból összeáramló vizekből kialakult gömbös formák. A legfelső, omladékos szakasz nagy meny-

nyiségű és méretű labilis kőtömbök kószából áll, ez a járatrendszer legnagyobb veszélyforrása. A „mocorgó” sziklahalmaz labirintusának járatai nagyobb áradások hatására már többször átrendeződtek. Az omladéközóna egyik legkellemetlenebb része a Záporos szűkülete, amely a felsorolaton kívül azért is roppant izgalmas hely, mert az összes elképzelhető repedésből tájékozva tör elő a víz. Tartósan hideg időjárás esetén itt másfél méter hosszúságú jégdugó is kialakulhat. A 18 méter mély Jutka-kürtőtől számítható második szakasz kagylókkal gazdagon díszített, a kürtő aljától szűk, 2-3 méteres lépcsőkkel tagolt eróziós barlangfolyosóban folytatódik. E szakasz legjellemzőbb vonása a túraélményt jelentősen fokozó zúgók és kisebb vízesések mellett a lépcsők alján látható, szépen fejlett evorziós üstök sorozata. A nagyobb üstök alján gömbölyűre lecsiszolt kövek képezik az aljzatot.

A barlang harmadik, ún. kürtőszakasza a 10 méter mélységű Retyi-kürtővel kezdődik, amelynek aljából szűk hasadék vezet a monumentális Nagy-fal szakadékához. A 64 méteres falon lezúduló víztömeg Magyarország legnagyobb vízesése. A barlang talán legfőbb látványossága, hogy a befoglaló szürke mészkövet a Bükkben egyedülálló szépséggel tárja fel. Az állandóan nedves, tisztára mosott oldalfalak eróziós és korróziós formákkal gazdagon díszítettek, a főág túlnyomó részében a rétegzettséget is jól tanulmányozhatjuk. Az elsősorban eróziós eredetű barlangok alapvető formakincse közé tartoznak a különböző méretű és alakú kagylók, amelyek nemcsak homogén mészkövön, hanem tűzköves, töredezett, ősmaradványban gazdag mészkövön, dolomiton, sőt homokkövön is előfordulnak. A kagylók a turbulens áramlás leggyakoribb formái, legtöbbször nem magányos képződmények, hanem folytonosan kifejlődve borítják a járatok falait. Kisméretű örvények menti oldódás, illetve erózió során képződnek.

A barlang mélységi végpontját képező szifonhoz kapcsolódik a hazánkban észlelt legnagyobb vízszíntingadozás. A VMTE Diogenész-csoportja 1978. június 10-én 30 méter, november 4-én pedig 72,2 méter távolságot mért a szifon vízszintje és a Nagy-fal tetején elhelyezett 0 pont között. Így tehát a legnagyobb vízszíntingadozás 42,2 méter!

Pénz-pataki barlangtúránk során a szifon környékén szinte minden egyes alkalommal találkozhatunk a patak által idáig leszállított foltos szalamandrával és barna varanggyal. A viszontagságos utazástól

megviselt állatkák rendszerint valamelyik sziklamélyedésben pihennek, és várják soruk beteljesülését. A szerencsésebbek az állatbarát barlangászok segítségével újra megláthatják a napfényt. Fantasztikus élmény, amikor a nejlonszatyorba, vagy éppen gumikesztyűbe csomagolva felhozott potyautasokat a felszínen ismét a szabadba engedhetjük. Az erősebbek hatalmas lendülettel vetik magukat ismét a természetbe. Denevéreket rendszeresen, de csak igen kis számban (2-3 példány) lehet megfigyelni, leginkább a Jutka-kürtő környékén.

A Pénz-patak vízhozama a mérési adatok szerint 200-1230 liter/perc között változik. A többéves kutatási jelentések, valamint saját tapasztalataim alapján megjegyzendő azonban, hogy már 600-800 liter/perc vízhozam is lehetetlenné teszi a barlang egyes részein való haladást.

A víznyelő hidrológiai kapcsolata ma még nem teljesen tisztázott, a barlangban történt víznyomjelzések eredményei bizonytalanok. Egyes kutatómunkák szerint a felfedező vízfestése a kácsi forrással mutatott kapcsolatot, ám Jakucs László a már említett könyvében egyértelműen leírja, hogy az ő festékük bizony sehol nem jelentkezett. Más nyomjelzések szerint a jelzőanyag 6-23 óra múlva a Garadna-forrásban látott napvilágot. Megemlítenek egy 1975-ben végzett mérést is, eszerint a jelzett víz a Szinvában bukkant ismét elő. Történt még egy vízjelzés 1959-ben. A Vármórség Barlangkutató Csoportja által felhasznált 15 kg fluoreszcinn az iga-zolta, hogy a víznyelő a latorúti Vízfő-forráshoz szolgáltatja vizét. A Pénz-pataki-víznyelőbarlang zegzugait legtöbbet járt és a barlanggal legtöbbet foglalkozó Diogenész-csoport kutatói szerint ez utóbbi lehetőség tekinthető a legvalószínűbbnek. Ennek értelmében fel kell tételeznünk egy nagy kiterjedésű, összefüggő barlangrendszer, amelynek a ma ismert barlang csupán kicsiny része. A barlang még ismeretlen szakaszai több környékbeli víznyelő (Szarvasetetői-víznyelő, Diós-pataki-víznyelők) vizeit egyesítik.

A barlang csak nehéz mászással és kötéltechnikai eszközökkel járható be. A fényképek készítésével egybekötött legutóbbi látogatásunk alkalmával az omladéközónában újabb mozgások aggasztó nyomait figyeltük meg, amelyek következtében néhány ponton az egyensúly annyira megbomlott, hogy az a barlangban közlekedőkre jelenleg közvetlen életveszélyt jelent.

VÁGÁNY ZOLTÁN